

Vordingborg vildtbane

Indsnævret af Dybsø Fjord fra vest og Præstø Fjord fra øst er det sydligste Sjælland næsten som en halvø. Store skove i øst og syd, men også moserne i vest gav fortrinlige levevilkår for vildtet, og ifølge sagnene har egnen da også siden Valdemarernes tid været kongernes jagtmark. I middelalderen var der strenge straffe som hængning eller udstukne øjne for dem, der forgreb sig på kongens vildt.

Den største del af Sydsjælland hørte under den kongelige borg Vordingborg, og efterhånden opstod tanken om at skabe en egentlig vildtbane afgrænset af grøft og hegn mellem Præstø og Dybsø fjorde, hvor den korteste afstand i luftlinje er 12 ½ km. Den altid initiativrige Christian d. 4. gav 1616 ordre til, at arbejdet skulle sættes i gang. Vildtbanehegnet kom til at bugte sig gennem terrænet i en samlet længde af ca. 15 km. Det blev udformet som en dyb grøft med vold ind mod vildtbanen.

På grund af manglende vedligeholdelse havde krybskytter udenfor området efterhånden for let spil. Det gjaldt især skytterne fra Bækkeskov og Gavnø. Skovriderne som Melchior Folsach i Lundby gjorde opmærksom på, at grøften måtte opgraves på ny. I 1710 indstillede jægermester Haag, at man snarest påbegyndte dette. Efter den

ny plan skulle grøften være 6 m bred foroven, 3 m dyb og 2 m bred i bunden. Det var under den store nordiske krig med Sverige, så 200 svenske fanger blev udkommanderet til at gøre arbejdet. Den 16. juni 1716 begyndte man ved Tappernøje Kro under ledelse af herredsfoged Hans Ejlersen i Bårse. Arbejdet viste sig at være meget besværligt. Jorden var leret, fugtig og fyldt med store sten. Omegnens bønder blev pålagt at føde fangerne med tilskud fra de kongelige kornlagre i Vordingborg og Køge. Den 28. oktober var man lige nået gennem Store Røttinge. De stærke og raske fanger var deserteret, og Ejlersen bad om at få arbejdet standset for vinteren. Hvordan det fortsatte, ved man ikke, men i 1718 var man færdig med grøften, og der var opsat et gærde på volden.

Kun fem steder kunne man passere vildtbanegrøften gennem porte, bevogtet af opsynsmænd. Det var ved Vildtbane Kro syd for Vester Egesborg, i Hammer, ved den nu nedlagte landsby Skovbygårde mellem Bårse og Snesere, i Store Røttinge og i Gammel Tappernøje, hvor den gamle kongevej mellem Vordingborg og København passerede. Her var kromanden opsynsmænd. For at markere vildtbanen lod Frederik d. 5. opstille stenstøtter med kongens kronede navnetræk og bogstaverne V D B A W B

Resterne af vildtbanegrøften ved Bårse-Sneserevejen.

Vildtbane-sten nr. 1, der nu er opstillet ved Nysø.

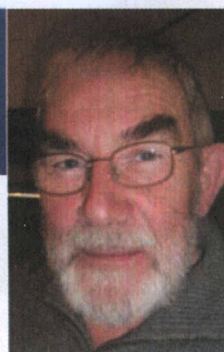
(VorDingBorg Amts Vildtbane) samt årstal og stenens nr. i rækken. Sten nr. 1 er nu opstillet ved indkørslen til Nysø. Rester af vildtbanegrøften kan ses i Kylløbæk øst for landevejen ved den tidligere Vildtbane Kro syd for Vester Egesborg og langs en del af sydsiden af vejen mellem Hammer Torup og Bårse-Sneserevejen. Bønderne indenfor

vildtbanen vovede ikke at forgribe sig på kongens vildt, skønt de kunne være generet af det. Fra den nu nedlagte landsby Stenbjerg vest for Vordingborg hed det: *Byen falder* (ligger) *udi skoven og har stor tvang af dyrene på deres korn*. I efteråret 1749 kom en uvan, stor hjort ind i Ornebjergs marker og rev et velvoksent føl ihjel. Den angreb også folk, så de ikke turde gå i marken.

Under den praktisk anlagte Struense blev vildtbanen nedlagt 1771-72, og der blev givet ordre til bortskydning af vildtet.

**4750
FOR OG NU
21**

**Amatørarkæolog
Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver
om 4750områdets
historie i 4750Avisen.**

Rytterskoler

I flere landsbyer i det tidligere Vordingborg Rytterdistrikt ligger der, eller har ligget, såkaldte rytterskoler. Det har ikke været skoler, hvor man kunne lære at ride, men skoler for rytterdistriktets børn.

Efter Store nordiske Krig begyndte 1720 en hærreduktion. Kong Frederik d. 4. bestemte, at en del af de midler, der herved blev disponible, skulle anvendes til at opføre skoler i rytterdistrikterne. På sin 50-års fødselsdag d. 28. marts 1721 udstedte han en forordning om, at der i landets 12 rytterdistrikter skulle opføres 240 skoler, altså i gennemsnit 20 i hvert distrikt, men i Vordingborg

Rytterdistrikt blev det nu kun til 19 skoler. I vore syv sogne og Hammer blev der 1722 bygget skoler i Hammer, Lundby, Sværdborg og Køng og 1724 i Bårse, Dyrlev og Udby. På Svinø, som hørte under Gavnsø gods, nævnes der skole 1736. Muremester Laurits Eriksen fik kontrakt på at bygge rytterskolerne for 550 rigsdaler pr. stk. Det vil i vore dages penge svare til ca. 962 500 kr. Skolerne

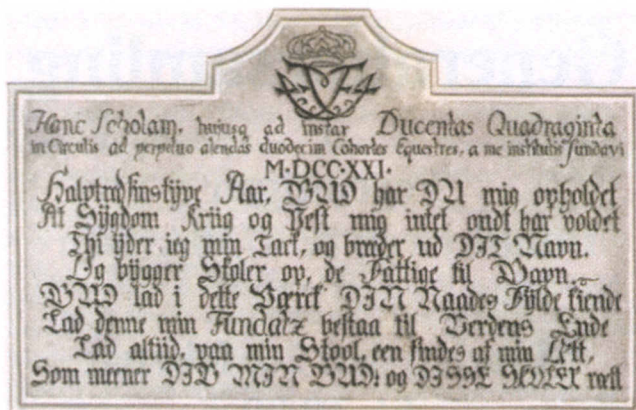

Lundby rytterskole, der nu er sognegård.

blev opført med to-stensmur af holstenske mursten og havde tag af røde flensborgtegl. Bygningen var 21 alen (godt 13 m) lang og 12 alen (7 ½ m) bred. Der var godt 4 alen (2 ½ m) til loftet. Skolen var ofte, næst efter kirken, den mest solide bygning i byen. I den ene ende lå skoleholderens (lærerens) bolig, der havde gulve af brændte mursten, men i skolestuen må der have været lergulv, for her var der to lange borde og fire lange og to korte bænke, der alle havde benene nedgravet i jorden. I 1729 blev skolerne forsynet med jernovne og et vist antal bibler. Religion og indlæring af katekismus

optog mindst én daglig time på skemaet.

Den første skoleholder i Lundby rytterskole hed Jakob Pedersen. Han havde fri bolig og en fast årlig løn på 24 rdl. Dette blev dog betydeligt suppleret ved menighedens offer ved kirkelige højtider, samt løn som kirkesanger og forskellige andre biindtægter. Til embedet hørte en lod på 3 ½ td. land god jord. Byens bønder skulle levere 1 lispund (ca. 8 kg) hør og 1 lispund halm pr. td. hartkorn. Et læs hør var ca. 32 lispund. Til skolens opvarmning modtog han 1 læs tørv pr. 20 td. hartkorn i byen og i alt 3 læs skovbrænde.

Tavlen på Frederik IVs Rytterskoler 1721

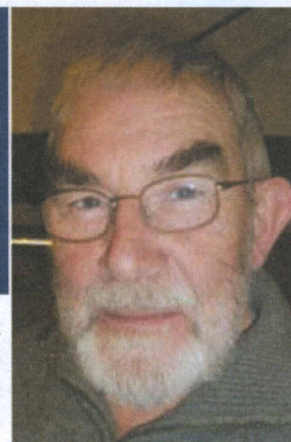
Over indgangsdøren sad en sandstenstavle med latinsk og dansk tekst. Tavlerne sidder endnu på flere af bygningerne, men dem fra Udby og Køng er opsat i Svend Gøngeskolen

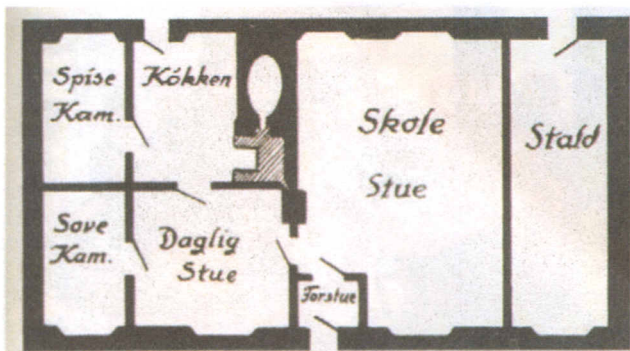
Under kongens kronede monogram lyder den latinske tekst i oversættelse: Denne skole og 240 andre lod jeg i 1721 opføre i de distrikter, jeg har indrettet til stadigt at underholde 12 rytterskadrone.

M.DCC.XXI (1721)
Og den danske:
Halvtredsindstyve Aar, Gud, har du mig opholdet, at Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldet. Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn og bygger Skoler op, de fattige til Gavn. Gud lad i dette Værk din Naades Fylde kende, lad denne min Fundats bestaa til Verdens Ende, lad altid paa min Stol én findes af min Æt, som mener dig, min Gud, og disse Skoler ret.

**Syv Sogne
FOR OG
NU
24**

Amatørarkæolog Axel Degn Johansson fra Lundby skriver om 4750områdets historie i 4750Avisen.

Grundplan af en rytterskole med lærerens lejlighed, skolestue og stald. Fra ildstedet i køkkenet kunne der fyres i en jernovn, som opvarmede både skolestuen og lærerens stue.

Hartkorn var en jordværdi-enhed. En almindelig gård på god jord kunne være ansat til 4–5 td. hartkorn. Der kunne således være 4–5 gårde om at levere lærerens tørv fra mosen og 6–8 gårde om et læs hø fra engene. Hvor stor en besætning, læreren har kunnet holde på sin jordlod, vides ikke, men han havde ret til græsning for 2 køer og 6 får på byens fælles græsning.

Der er sikkert også blevet opfedet et slagtesvin. Når læreren skulle bruge et spand heste, har han vel lånt sig frem hos bønderne. Lundby skoles embedsbog er bevaret i sognearkivet. Den er påbegyndt 1814. Fra sommerhalvåret 1860 er der indført en timeplan for ældste klasse. De gik i skole hver anden dag, mandag, onsdag og fredag. Undervisningen begyndte kl. 8. Der var middagspause fra 11 til 13, så alle har

kunnet nå hjem og spise, og derefter fortsatte undervisningen til kl. 16 eller yderligere med gymnastik til 17, hvis vejret og øvrige omstændigheder tillod det. Hver dag begyndte med en times religion, og de øvrige fag var boglæsning med forstandsøvelser og grammatik, skønskrivning, tavle- og hovedregning, sang, samt henholdsvis en times danmarkshistorie og geografi.

Disse orienteringsfag optog altså mindre tid på skemaet end religionsundervisningen. Man har da også kaldt skolen for kirkens datter, og dette understreges netop i Lundby og Hammer ved skolernes beliggenhed tæt på kirken. Det var dog ikke alle børn, der kom i skole om sommeren. I 1880 fik læreren i Lundby ekstra løn for af undervise vogterdrengene udenfor den almindelige skoletid.

Parti fra Lundby Hovedgade ved Rytterskolen i slutningen 1800tallet.

Carit Etlar ved sit skrivebord, med papirer foran sig, hund ved siden og et fjernt tænksomt blik tilbage i fortiden.

Tegning: Poul Steffensen.

Carit Etlars Gjøngehøvding

Siden man opkaldte Svend Gøngeskolen efter Carit Etlars romanheld, er de fleste veje i Lundby navngivet efter personer fra bogen. Herom kan man læse i registranten Her er Lundby.

Omsider er man ved navngivningen kommet til en af romanens mest markante skikkelser, nemlig Boel, bedre kendt som Kulsoen. Mandag d. 29. januar blev der stiftet en Svend Gøngeskomite, hvis formål er i 2010 at fejre den såkaldte Gjøngehøvding, Svend Poulsen i det formodede 400-år for hans fødsel. Men allerede i den sidste uge af juni i år vil amatørskuespillere opføre festspillet "Gjøngehøvdingen" i Gisselfeld Ridehus.

I denne og følgende artikler vil jeg skrive lidt om Carit Etlars opdigtede "Gjøngehøvding", om sagnetes Gjøngehøvding og den virkelige Svend Poulsen. Først romanfiguren:

Forfatteren J. C. C. Brosbøll (1816 – 1900) skrev under pseudonymet Carit Etlar. Han meldte sig som frivillig til krigen i 1848, og senere gik han til søs for at lære sømandslivet at kende. Genembruddet som forfatter fik han med Smuglerens

søn. Fra 1853 til 1885 var han ansat på Det kgl. Bibliotek, men resten af livet arbejdede han udelukkende som skribent. Allerede 1894 var hans skrifter udkommet i over en kvart million eksemplarer.

Romanen Gjøngehøvdingen udkom første gang i 1853 og Dronningens Vagtmester i 1855. Begge bøger er kommet i talrige genoptryk, Gjøngehøvdingen nu i et oplag på mere end 100 000, fra 1897 prydet af Poul Steffensens illustrationer. I 1865 havde den premiere som teaterstykke, og fra 1909 er den blevet filmatiseret flere gange.

"Brosbølls historiske fortællinger er folkebøger i ordets bedste betydning, thi der går en varm, religiøs og moralsk følelse gennem dem, og de er prægede af sand patriotisk stemning", skriver A. Thorsøe i Salmonsens Konversationsleksikon 1894. I Hagerups Konversationsleksikon fra 1948 er H. Topsøe-Jensen dog mere kritisk. Han skriver: "Mest yndede blev de historiske romaner, hvor handlingens spænding i forening med karaktertegningens håndfaste fordeling af sort og hvidt fik modtagelige og mindre

kræse læseseres hjerter til at banke".

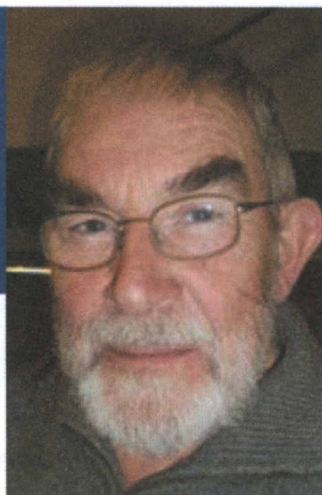
Carit Etlars Svend Poulsen Gjønge stammede fra Göinge Herreder i det nordlige Skåne. Her havde han været anfører for gøngerne i deres guerillakrig mod svenskerne. Han var midt i 30-erne og "typen på den mandlige kraft i dens mest udviklede skønhed. Hans ansigt hørte til blandt de få lykkelige, som man fatter tillid til i det første øjeblik; og hvad der vil sige mere, han skuffede aldrig denne tillid". Han talte med dyb og rolig stemme, og da han meldte sig til tjeneste hos kong Frederik d. 3. på Jungshoved slot, førte han sig frem med sikkerhed og uforstyrret selv-tillid.

Gjøngehøvdingen tegnet af Poul Steffensen.

**Syv Sogne
i Syd-
sjælland
26**

**Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver om
lokalområdets historie
i 4750Avisen.**

Om bogens flotte mandfolk også kunne tale til ungdommens "moraliske følelse", er en anden sag. Allerede i første kapitel bliver Svend af svogeren Ib bebrejdet, at han gør tilnærmelser til den unge adelsdame Julie Parsberg og er blevet set liggende for hendes fødder. Svend havde viklet sig ud af dette ved at påstå, at han var kommet for at bede om lov til at holde bryllup med frøkenens kammerpige, Ibs søster Ane Marie. "Du giftede dig med Ane for at frelse frøkenen", siger Ib et andet sted. Her spilles altså på Svends "ridderlighed". I kapitlet Gjøgens hjem giver Ane Marie udtryk for sin bitterhed og hånes tilmed med en spottende latter af en af Svends mænd, Abel med bemærkningen: "Man siger rigtignok, at I er Svends kone".

Etlar har for en stor del hentet stoffet til Gjøgehøvdingen fra præsten P. D. Fabers artikel "Bonden Svend Poulsen" 1807 og den senere "Svend Poulsen, Bonde i Sjælland" 1820. Faber skrev ud fra mundtlig tradition i Sydsjælland.

Romanens handling foregår 1658 under Karl Gustavkrigene. Svend Gønge har fået til opgave at bringe 50 000 rigsdaler fra Vordingborg til København gennem det af svenskerne besatte Sjælland. På denne færd nævner Brosbøll (Etlar) en række herregårde, som endnu ikke eksisterede i 1658. Man besøgte Iselingen, der først blev oprettet, da baron Reinhard Iselin købte jorden ved salget af Vordingborg rytterdistrikt i 1774. De nævnte Høvdingsgård og Lundbygård var heller ikke herregårde, men før 1774 større bondegårde. Brosbøll opholdt sig i perioder på godset Lilliendal ved Mern og lærte vel her landskabet i Sydsjælland at

kende. Alligevel lader han Ib og den ikke ganske unge købmand Espen Naas i mørke nattetimer vandre ad dårlige veje de ca. 20 km fra Iselingen til Jungshoved, godt gået! Man kan også undre sig over, at Svend og Ib på deres færd med den store pengeskat absolut vælger omvejen langs Mern Å og mod Jungshoved, hvor det myldrer med svenskere, i stedet for at søge en mere direkte nordlig kurs mod København. Til småtingsafdelingen hører, at Ib gør ild med de harpiksholdige frøhuse af grankogle. Granen blev først indført i Danmark i slutningen af 1700-tallet. Brosbøll skriver ud fra sin samtid, nationalromantikens tid omkring de slesvigske krige, hvor han selv havde vovet livet i kampen mod de oprørske slesvigholstenere og tyskerne. I tiden under og efter den tyske besættelse 1940–45 blev Gøngenhøvdingen igen symbol for helttemodig modstand mod besættelsesmagten, som det kommer til udtryk i K. W. J. og Knud Aage Thureholms lille bog Ad Frihedskæmperen Svend Gønges Veje 1948 og H. C. Hansgaards Af Gøngernes og Gøngenhøvdingens Saga – Sabotage- og Partisanvirksomhed for Danmark gennem 150 Aar 1956. Carit Etlars Svend Gønge siger, at fædrelandets sag er mennesket helligst og dyrebarest. Men nationalfølelse er et begreb, der først opstod med romantikken i begyndelsen af 1800-årene. I 1600-tallet kunne der være tale om troskab mod kongen.

Mere om Svend Gønge i det næste nummer af 4750Avisen.

Sagnenes Svend Poulsen

Jungshovedpræsten Peter Ditlev Fabers fortællinger 1807 og 1820 om Svend Poulsen bygger hovedsagelig på sydsjællandske sagn, der ser ud til at stamme helt tilbage fra Svend Poulsens tid. Da han levede henved 20 år i Lundby efter Karl Gustav-krigene, har han nok i festligt lag berettet om sine bedrifter. I samtlige sagn er han selv hovedpersonen. Den mundtlige tradition udvikler sig imidlertid ved hver ny genfortælling, så ved Fabers nedskrivning kan den have været betydelig ændret. Enhver, der har beskæftiget sig med slægtsforskning, vil vide, at den mundtlige overlevering gennem generationer ikke altid stemmer med de oprindelige skrevne kilders kendsgerninger.

Gennem sagnene bliver Svend en dristig og listig folkehelt. Han forklæder sig som smed, bissekræmmer, tigger eller som en gammel kælling, der halter. I disse forklædninger kan han blande sig med svenskerne og opsnappe oplysninger, som han lader gå videre til sine mænd, der lægger sig i baghold for svenskerne, når de drager ud på plyndring. Når man senere ved grusgravning eller tørvegravning fandt skeletter i sandbanker og moser, var det nærliggende at tro, at det var svenske soldater, som Svend Poulsen og hans mænd havde dræbt. I virkeligheden er der for sandbankernes vedkommende ofte tale om gravpladser fra jernalderen, og skeletter i moser kan stamme fra ofringer af mennesker i oldtiden. Motivet med Svends forklædning i kvindedragt og sælger af mjød og porseøl til soldaterne har Carit Etlar

Svend optræder ofte forklædt som kvinde - og med fuldskæg. (Tegning: Poul Steffensen)

benyttet i romanen Gjøngehøvdingen, hvor Svend og Ib er på vej med pengeskatten fra Vordingborg til København.

Også andre end Faber har efter lokale fortællere nedskrevet beretninger om Svend Poulsens bedrifter. I Beskrivelse af Baroniet Stampenborg 1820 fortæller M. G. P. Repholtz med en gammel bonde i Lundby som kilde:

Engang en vinter forklædte Svend sig som en gammel kone og gik op til det svenske hovedkvarter og sagde, at han kunne vise, hvor Svend Poulsen var skjult. Svenskerne sendte straks en trop ryttere med den gamle kone. Hun viste dem til Snese, hvor der findes en meget dyb sø, som lige var blevet islagt. I skoven tæt ved smuttede Svend fra svenskerne, smed forklædningen, sprang op på sin

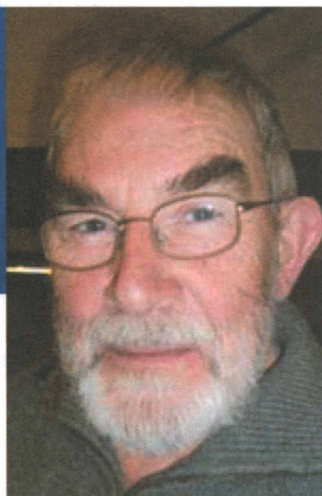
lille grå hest og red svenskerne i møde ved søens bred. Så råbte han: "Her er Svend Poulsen!" og galoperede ud over søen, for han vidste, at isen netop var stærk nok til at bære ham og hans lille hest. Svenskerne satte efter ham, men gik alle gennem isen og druknede i søen. Folk fra egnen fortæller, at på en bestemt tid af året kan man høre en mær-

kelig lyd fra søen, og hvis den ikke kommer fra de druknede svenskere, hvor skulle den så ellers komme fra?

Også dette motiv er benyttet af Etlar i Gjøngehøvdingen. Her er det dog ikke Svend, men Ib, der lokker svenskerne ud på isen ved Maderne i munden af Præstø Fjord.

**Syv Sogne
i Syd-
sjælland
27**

**Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver om
lokalområdets historie
i 4750Avisen.**

Den virkelige Svend Poulsen

Sûend (Svend) Pouelssen
(Poulsen) Gøenge (Gønge)s
underskrift 1676
og segl S(vend) P(oul) S
(en) med hammer, omgivet
af fire roser og to kugler.

Ingen skriftlig kilde bekræfter Svend Poulsens fødselsdato og fødested, men ifølge et skånsk sagn blev han født 1610 som søn af en husmand i Birkebjerg, Verum sogn, Vestre Gønge herred i det nordlige Skåne. Som så mange andre unge mænd fra beskedne kår valgte han soldaterlivet frem for en slidsom tilværelse som tjenestekarl eller husmand. I et brev 1673 til kong Christian den 5. beskriver han sin tidlige militære karriere: Og efterdi jeg er én af rigets

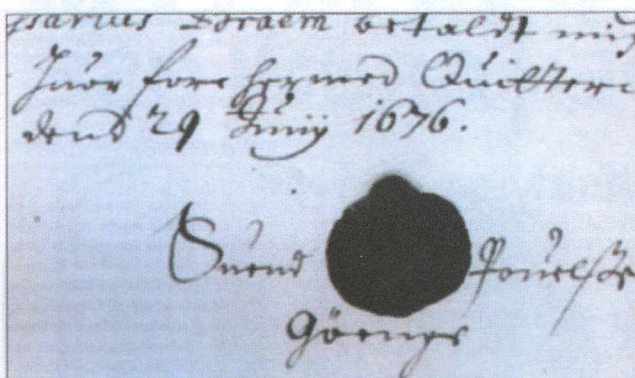
jeg 1643 af hans kongelige majestæt blev betroet at hverve et kompagni til hest imod de svenske. Svend har altså som ganske

Da Frederik den 3. erklærede Sverige krig 1657 blev Svend Poulsen udnævnt til dragonkaptajn og fik kommandoen over et kompagni ryttere, der kæmpede i Halland og Skåne. Svenskekongen Karl den 10. Gustav befandt sig med sin hær i Polen og rykkede herfra op i Jylland. Fra 30. januar 1658 foretog han én af militærhistoriens store bedrifter, idet han førte en hær på 12 000 mand over de tilfrosne danske farvande til Fyn, Tåsinge, Langeland, Lolland og Sjælland. Den 11. februar nåede de Vordingborg. Frederik d. 3. måtte slutte en

hastig fred i Roskilde, hvor Skåne med Bornholm, Halland og Blekinge samt de norske landskaber Bohus og Trondhjems len blev afstået. Svend Poulsen og hans dragoner drog over til Sjælland, hvor de blev afmønstret. Svend og hans familie opholdt sig sandsynligvis i København i sommeren 1658.

Karl Gustav fortrød dog, at han ikke havde taget det hele, og fortsatte krigen 1658 – 60. Den 11. august 1658 indledte svenskerne belejringen af København. I Nordsjælland blev svenskerne bekæmpet under ledelse af ridefogederne Lorenz Tuxen på Hørsholm, Hans Rostgaard på Krogerup og Hans Madsen på Frederiksborg. For yderligere at aflaste presset på hovedstaden og genere svenskernes transporter af forsyninger befalede Frederik d. 3. i et brev af 22. august Svend Poulsen at drage ud på Sjælland for at samle befolkningen til modstand.

Kilde: hovedsagelig Kim A. Wagner: Snaphanelederen Svend Poulsen – en militærhistorisk biografi. Tøjhusmuseets Skrifter nr. 17. Tøjhusmuseet 2003.

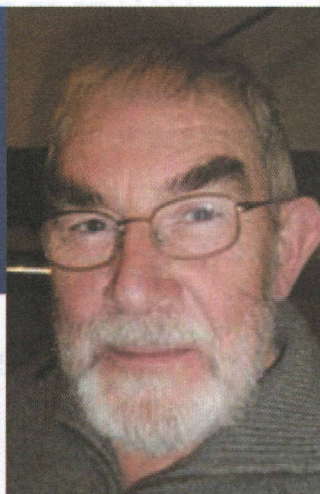
Svend Poulsens underskrift og segl. Se seglet i detaljer ovenfor. Udsnit af dokument.

indfødte, da haver jeg udi krigshåndværket været øvet, siden salig højlovlig Kong Christian den 4. udfor her af riget imod kejseren, og da krigen blev afsluttet, blev jeg med velbårne oberst Holger Rosenkrantz som gefrejder (underkorporal) med hans regiment til Nederland kommanderet udi prinsen af Oraniens tjeneste, hvor jeg forblev udi to år, som mit pas viser. Derefter haver jeg begivet mig ind igen i mit fædreland, hvor

ung deltaget i Kejserkrigen 1625 – 1629, i hollandsk tjeneste 1634 – 1636 og i Torstenssonfejden i Skåne mod svenskerne 1643 – 1645. I 1641 og 1643 er han nævnt i militære regnskaber, det sidste år som korporal. Han er professionel soldat og har gjort karriere fra menig soldat til kompagnichef. Efter 1643 giftede Svend sig, vist med enken efter en løjtnant Lauritz Christensen, der døde dette år.

**Syv Sogne
i Syd-
sjælland
28**

**Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver om
lokalområdets historie
i 4750Avisen.**

Svend Poulsen i Sydsjælland

I Det kongelige Bibliotek i København ligger en rapport om Snaphanekrigen mod svenskerne i Sydsjælland. Den er ikke dateret eller signeret, men er efter al sandsynlighed skrevet af Svend Poulsen. Rapporten indledes med: Eftersom jeg på min allernådigste herres befaling er uddraget af København og ud på landet, da er jeg kommen i land ved Køge kro midt iblandt fjenderne, hvor jeg dog af Guds synderlige nåde er kommen omkring Køge, og er kommen til en gård ved Ganneskovs Bro og haver der været en tre eller fire dage. Og imidlertid haver jeg tilskrevet alle kaptajnerne deromkring, at de ville rejse bønderne og komme mig til hjælp, hvortil de svarede, at når det folk i Falster og Lolland ville komme herover, så ville de gerne følge med. Svend Poulsen er kommet uden om de svenske styrker omkring København ved at sejle over Køge Bugt. Han medbringer et opråb fra kongen, der bl. a. lyder: Thi beder vi alle og enhver, som fjenden afbræk gøre vil, af al magt hannem behjælpelig være udi alt, hvad han eders tjeneste kan behøve, og hvorved fjenden al skade og nakdel kan tilføje. De lokale ledere vil dog ikke risikere noget, men

Svend Poulsens snaphaner har haft gode muligheder for at overfalde svenske transportere i de dybe hulveje sydvest for Ugledige på den gamle vej mellem Vordingborg og København.

undskylder sig med, at de nok skal handle, hvis der kommer styrker fra Falster og Lolland, som i 1658 ikke var besat af svenskerne. Der jeg ingen hjælp kunne bekomme, haver jeg selv med stor besværlighed hvervet 20 karle. Disse såkaldte snaphaner kunne være bønder, der var blevet udplyndret af svenskerne, eller mænd, der var tvangsudskrevet og senere var rømmet fra svensk krigstjeneste. De sidste havde intet at tabe, da der ventede dem dødsstraf, hvis de blev pågrebet. Snaphane er oprindeligt betegnelsen for en type gevær med flintelås, men blev også af svenskerne brugt som udtryk for røvere og banditter. Nu ville

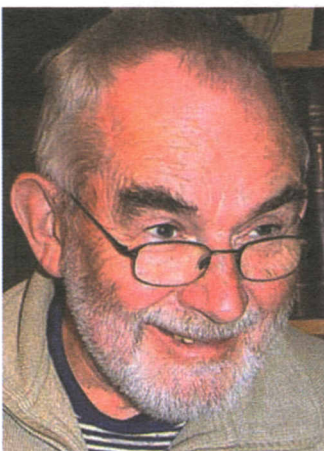
man sige partisaner eller guerillaer. Svend Poulsen er altså ikke høvding for gønger, men leder af snaphaner. Med denne lille flok drog Svend ned over Sjælland og overfaldt svenske afdelinger, hvis de ikke var for talstærke. Uddrag af rapporten: Så fik vi kundskab, at der var en ganske hob til præstens i Sværdborg, hvorfor vi drog straks did om morgenen tidligt og kring-satte gården, hvor vi fik 4 kvartermestre, 2 korporaler og 18 ryttere, som vi tog med os og gjorde kaput med (dræbte) i skoven. Og hvor vi kom, så tog jeg alt an (hvervede alle, der ville deltage), så at jeg bekom 56 karle. Drog vi så til Snesere præstegård. Der skød vi en regimentskvartermester og en anden kvartermester og 6 ryttere. Og provianten, som de havde og skulle til lejren med, fik vi bønderne til at drage hjem med igen. I Køng skød vi en kvartermester og 3 ryttere, og i Torp skød vi 8 ryttere ihjel. Her bliver ikke taget fanger. Hvad skulle man gøre af dem?

Så blev der kommanderet 2000 ryttere og dragoner ud

at lede mig op (Mon dog ikke denne styrke mod Svends flok af snaphaner er noget overdrevet), og måtte jeg begive mig over til Møn med mit folk. Den danske kommandant her, Schrøder turde dog ikke hjælpe snaphanerne af frygt for senere svenske repressalier. Svend måtte vende tilbage til Sjælland, hvor de fleste af folkerne forlod ham uden nogle få, som blev hos mig, og med stor nød kom vi over til Nyord, en liden ø i Jungshoved len. Og mens vandet var åbent (isfrit), har jeg tit været ovre og gjort kaput med så mange, vi kunne overkomme.

6. januar 1659 skrev kommisær Jacob Gutheim til Karl d. 10. Gustav og fortalte, at ifølge en kvinde fra Møn, skulle Svend Poulsen have besluttet at sejle til København, da hans folk havde forladt ham. Svend kan således have deltaget i byens forsvar under den svenske storm natten mellem d. 10. og 11. februar 1659.

Kilde: Kim A. Wagner: Snaphanelederen Svend Poulsen – en militærhistorisk biografi. Tøjhusmuseets Skrifter nr. 17. Tøjhusmuseet 2003.

Syv Sogne i Sydsjælland 29

Axel Degn Johansson fra Lundby skriver om lokalområdets historie i 4750Avisen.

Svend Poulsen i Lundby

Mindestenen over Svend Poulsen i Gl. Lundby, opstillet af Dansk-Skaansk Forening i 1963.

Efter Svenskekrigen blev Svend Poulsen en tid boende i København, men i 1661 fik han Lundbygård af kongen for sin indsats under krigen. Han fik ikke gården til ejendom, men kunne bruge den resten af sit liv uden at betale fæsteafgift. Der er naturligvis ikke tale om den nuværende Lundbygård, som først blev oprettet ved ryttergodsets salg i 1774.

1600-tallets Lundbygård var en gammel hovedgård, gård nr. 1, som lå i den nordlige del af Gl. Lundby, hvor nu teglværket ligger. I 1660, efter krigen, blev den betegnet som øde og forfalden med en slet og stenet jord. Alligevel blev gårdens hartkorn ved matriklen i 1664 ansat til godt 20 tønder. Hartkorn betyder hårdt korn, d. v. s. rug og byg, hvoraf man betalte fæsteafgift og skatter. Ansættelsen i hartkorn skete ud fra en vurdering af jordens ydeevne. At ansættelsen var alt for høj fremgår af, at den ved matriklen i 1688 blev nedsat til godt 12 tønder,

hvad der svarede til to almindelige gårde i byen. Svend Poulsen måtte selv bekoste reparationerne af gårdens bygninger og pådrog sig derved en større gæld. Skønt han ikke var bonde, måtte han prøve at få jorden til at yde så meget, at han kunne eksistere og betale sine skatter samt afdrage på den voksende gæld.

Dette lykkedes ikke for ham, og i 1666 var han ruineret. Svend skrev da til kongen og beklagede sin nød. I brevet gør han opmærksom på, at en vejrmølle, en vandmølle og tre gadehuse, som før tilhørte gården, nu betaler

deres afgift til Vordingborg slot. Han beder om sit tilgodehavende på 1572 ½ rigsdaler fra krigen i 1657, hvor han har hvervet et kompagni på 169 dragoner. I stedet for dette beløb beder han om at få Olle Mickelsens gård i Lundby. Den var krongods, og fæsteren var gammel. Riget fattedes penge efter de opslidende krige og kunne kun betale med jordegods. Kammerkollegiet mente dog, at Svend blot havde hvervet 137 mand og nedsatte beløbet til 1370 rigsdaler og 8 skilling, og for dette beløb fik han 12. maj 1666 skøde på Lundbygård og en gård i Snesere sogn.

Dette ændrede dog ikke Svend Poulsens situation. Han havde stadig gæld og skulle betale sine skatter. I marts 1669 måtte han sælge gården i Snesere, og samme år overtog datteren Gjertrud Svendsdatter for en kort tid formelt Lundbygård.

Allerede 1672 blev gården overtaget af løjtnant Christian Sivertsen, og Svend og datteren flyttede til et gadehus i Lundby. Her

passede han bl. a. datterens gæs, men de fløj fra ham ud i byvænget. Oldermænd og bymænd pantede Gjertrud for dette og gjorde udlæg i fire pund humle. Svend klagede på Hammer herreds ting, og sagen endte med, at han måtte betale en rigsmark, og datteren fik sin humle igen. På samme ting fremkom sagfører Hans Lauritsen med krav om tilbagebetaling af en gæld på 75 sletdaler og 11 skilling, som Svend Poulsen havde pådraget sig 1657 i Helsingborg, altså længe før han kom til Lundby.

Svend havde sikkert et iltet temperament, og når øllet flød, kunne han have svært ved at styre sin tunge. Ved et gilde hos Jens Pedersen i Risby havde han påstået, at han var blevet snydt af skatteopkræveren. Da han blev stævnet på tinge for dette, undskyldte han sig med drukkenskab.

Kilder: Gitte Kjær: Svend Poulsen Gønge – i virkeligheden. Forlaget Skippershoved 1992 og Kim A. Wagner: Snaphanelederen Svend Poulsen – en militærhistorisk biografi. Tøjhusmuseets Skrifter nr. 17. Tøjhusmuseet 2003.

**Syv Sogne
i Syd-
sjælland
30**

**Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver om
lokalområdets historie
i 4750Avisen.**

Svend Poulsens sidste år

Her over for Lundby kirke på hjørnet af Manglekærvej lå Gildehuset, Svends Poulsens sidste bolig i Lundby. Huset blev først revet ned i 1909.

I 1670 afløste Christian d. 5. sin far på tronen, og tre år senere bad han krigsmarskallen undersøge, om der i Sjællands stift var gamle krigsfolk, som havde tjent landet og burde belønnes for deres indsats. Svend Poulsens ry var dog ikke mere udbredt end, at amtskriveren i Vordingborg svarede, at ingen i amtet havde meldt sig med undertagelse af en midaldrende person ved navn Svend Poulsen fra Lundby, som påstod at have været kaptajn for et kompagni dragoner i den sidste krig. Svend måtte selv skrive til kongen og opremse sin militære karriere. I brevet bad han om enten at få sin gamle stilling som kaptajn eller at få pension. Samme år fik han en årlig pension på 30 rigsdaler

og blev ved den lejlighed omtalt som gamle kaptajn Svend Poulsen Gynge. 1675 udbrød der igen krig med Sverige (Skånske krig 1675 – 1679), og den aldrende Svend tilbød at hverve et kompagni dragoner. Han nævnte, at der endnu fandtes folk fra hans tidligere kompagni, som gerne ville tjene under ham igen. I første omgang blev han dog udnævnt til kaptajn ved strandvagten på Stevns Klint, men 1676 blev Svend udnævnt til major og fik tilladelse til at hverve mandskab. Om han dog kom til at deltage aktivt i denne krig, vides ikke, for 29. november 1676 lå han syg i København, og 1677 optræder han flere gange på tinge i Sydsjælland.

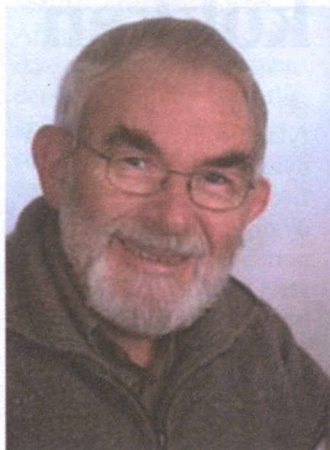
I Lundby var han flyttet ind i det såkaldte Gildehus på hjørnet af Manglekærvej lige over for kirken. Af Hammer herreds tingbog 17. februar 1679 fremgår det, at der ved et gilde hos Svend Poulsens svigersøn Hans Svendsen i Lundby var blevet drukket en tønde øl, som Svend havde givet i fæste for Gildehuset. Efter gildet opstod der en del tumult, da mændene tumlede og stimedede ud på gaden og gjorde et mægtigt postyr. Den erfarne krigsmand Svend må dog siges at være uskyldig i, at nogle af Lundbys bymænd ikke kunne styre deres rus.

Ligesom Svend Poulsens fødselsår er usikkert, er hans dødsår det også, men 18. og 25. maj 1691 omtales han som salig (afdød) i en sag på Hammer herreds ting. En mundtlig overlevering siger, at han skulle være begravet i en stenkeste 5 alen (godt 3 m !) under jorden på sydsiden af Lundby kirkes kor. Har det virkelig været nødvendigt at skaffe sig fred for den gamle krigsmand ved at jorde ham så solidt ? Måske er der her også tale om et vandresagn, idet etatsråd Benjamin Wolff til Engelholm 1866

blev begravet i et stensat gravkammer på samme kirkegård, men ikke på samme sted.

At kalde Svend Poulsen frihedskæmper er ikke retfærdigt overfor de mænd og kvinder, der 1940–1945 uden belønning satte livet på spil i modstandskampen mod den tyske besættelsesmagt. Svend Poulsen Gønge var soldat af profession, men ikke fast tilknyttet den danske hær. Han må have haft gode evner. Som vist søn af en husmand i Vestre Gønge herred tjente han sig op i graderne fra ung menig til major på sine gamle dage. Han havde lært at læse og skrive og formulerer sig flydende, ligesom han mundtligt må have formået at opildne sine folk. I 1600-tallets mange krige udfoldede han sin profession, men i fredstid havde han ikke den samme succes. Han forsikrer kongen om, at han er en tro og lydig undersåt indtil døden. Han betegner Danmark som sit fædreland og kalder sig en af rigets indfødte. Begrebet fædrelandskærlighed eksisterede næppe i 1600-tallet, men nok troskab overfor kongen. At han længe efter sin tid blev en heltefigur, skyldes ikke mindst Carit Etlars bog *Gjøngehøvdingen*. I rapporten over snap-hanernes virksomhed i Sydsjælland er det dog den barske krigskarl, vi møder, og ikke Etlars noget dobbeltmoraliske Gøngehøvding.

Kilder: Gitte Kjær: Svend Poulsen Gønge – i virkeligheden. Forlaget Skippershoved 1992 og Kim A. Wagner: Snaphanelederen Svend Poulsen – en militærhistorisk biografi. Tøjhusmuseets Skrifter nr. 17. Tøjhusmuseet 2003.

**Syv Sogne
i Syd-
sjælland
31**

**Axel Degn Johansson
fra Lundby skriver om
lokalområdets historie
i 4750Avisen.**